7. Вовчик-Блакитна О. Співтворчість педагогів та батьків як умова розвитку особистісного потенціалу дитини / О. Вовчик-Блакитна // Мандрівець. – 2007. - № 3. – С. 64 – 71.

8. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.

9. Бех І.Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-теоретичні засади / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.

10. Освітні технології : [навч.-метод. посібник] / О.М. Пєхота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. / За заг. ред. О.М. Пєхоти. – К.: А.С.К., 2003. – 256 с.

11. Лаврентьєва Г. Комп'ютер навчає, розвиває, розважає / Галина Лаврентьєва // Дошкільне виховання. – 2009. - № 10. – С. 8 – 9.

12. Шемет П.Г. Інформатизація – шлях оновлення освіти. / П.Г. Шемет // Постметодика. - №1(15). – 1997. – С. 31 – 32.

13. Інтерактивні технології навчання / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко, Г.І. Коберник та ін. – К. : Наук. світ, 2004. – 85 с. Бібліогр. в кінці розд. (Авт. зазначені на звороті тит. арк.)

14. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання / Ю. Руденко. – К. : Вид.-во О. Теліги, 2003. – 328 с.

15. Малиношевський Р. Взаємозвязок понять «виховний простір» та «виховне середовище» [Текст] / Р.В. Малиношевський // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2009. - №2. – С. 4-11.

УДК 37.017.4

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГОРДОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сойчук Р.Л., к. пед. н., доцент, докторант

Інститут проблем виховання НАПН України

У статті проаналізовано актуальність проблеми національної гордості в умовах національного виховання; розглянуто сутність та значущість національної гордості у взаємозв'язку із національною гідністю та честю особистості, що формують порядок дій та відносин у системі координат сучасного українського суспільства.

Ключові слова: національна гордість, гордість, гординя, національна самосвідомість, менталітет, меншовартість, гіпертрофія, атрофія, національне виховання, громадянин, нація, народ, держава, національні цінності, національна ідея.

Сойчук Р. Л. ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНОЙ ГОРДОСТИ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ / Институт проблем воспитания НАПН Украины, Украина.

В статье осуществлено аналитическое обозрение актуальности проблемы национальной гордости в условиях национального воспитания; рассмотрено содержание и важность национальной гордости во взаимосвязи с национальным достоинством и честью личности, что формирует порядок действий и отношений в системе координат современного украинского общества.

Ключевые слова: национальная гордость, гордость, гордыня, национальное самосознание, менталитет, ущербность, гипертрофия, атрофия, национальное воспитание, гражданин, нация, народ, государство, национальные ценности, национальная идея.

Soychuk R. L. PROBLEM OF THE NATIONAL PRIDE IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY / Institute of Education NAPS of Ukraine, Ukraine.

In the article the issues of the day of national pride are analysed in the conditions of national education; essence and meaningfulness of national pride is considered in intercommunication with national dignity and honour of personality which forms the order of actions and relations in the system of co-ordinates of modern Ukrainian society.

Key words: national pride, pride, arrogance, national consciousness, mentality, inferiority, hypertrophy, atrophy, national education, citizen, nation, people, state, national values, national idea.

Трансформаційні зміни суспільного ладу на зламі століть загострили багатоаспектні проблеми української нації, які інші народи світу вирішували впродовж кількох віків. Кризи, що відбуваються в сучасному суспільстві, значно вплинули на образ людства. Перед ним постає головне завдання – принципово змінити свій менталітет, оновити, омолодити душу. Ментальність українського народу формувалася впродовж віків у складних історичних умовах, а саме: довготривале бездержавне існування, роз'єднаність українського народу та соціально-економічний, культурно-історичний, політичний впливи інших держав – імперій, а також геополітичне розташування України на перехресті Заходу і Сходу, які зумовили унікальне поєднання в світогляді українського народу та водночас викликали деформацію й атрофію національної психіки. Впродовж трьох століть українському народові насаджувався комплекс меншовартості, «малоросійськості», через жахи голодоморів і терору він, на превеликий смуток, в'ївся в свідомість сучасного українця, викликає в нього суспільну байдужість до побудови демократичної держави, чинить негативний вплив на виховання юні. Меншовартість формується внаслідок національного нігілізму особистості, тобто неприйняття, байдужості або відцурання від національних цінностей, ідей, ідеалів, моральних норм, української культури, духовного коду нації — рідної мови. Під впливом негативного почуття, вражається, принижується національна та особистісна гідність, що відображається в негативному ставленні особистості до себе, до свого народу, та виникає тенденція до міжособистісної руйнівної поведінки. М. Данилевський свого часу зазначав, що народ, який уражений національним нігілізмом, немов би говорить собі, що нічого не вартий, що потрібно вкласти силу і вдихнути дух ззовні... Такою потужною силою, здатною змінити національну самосвідомість, протилежною меншовартості, є почуття національної гордості – одне з моральних почуттів, що виступає регулятором морального самовдосконалення особистості як представника певної національної спільноти. Воно виникає внаслідок усвідомлення особистістю досягнень свого народу в світовому просторі. Національна гордість базується на минулому і сучасному героїчному житті українства, на розумінні актуальних проблем своєї батьківщини та спонукає націю мати волю до самобутності й утілення національної ідеї. І, як зауважив Ю. Щербак, «це почуття не тотожне ненависті до інших націй, воно проявляється як делікатне відчуття власної гідності, а не зверхності, вищості над іншими; це відчуття відповідальності за долі своїх дітей і народу. Саме національна гордість акумулює всі морально-духовні сили народу для захисту в хвилини небезпеки, зовнішніх загроз та задля злагоди на шляху до процвітання держави».

Предкам варто віддавати належне, проте і сучасникам потрібно докласти максимальних зусиль і значно більше праці, аби було чим гордитися нашим нащадкам, при цьому слід враховувати, що діяти випадає в умовах мирного теперішнього часу, в епоху технологізованого суспільства. Потреба наявності й прояву національної гордості народу за певних подій, фактів та явищ досить часто викликає суперечливі дискусії, оскільки дається взнаки вплив ще радянської ідеології як явища шовіністичного й тому неприйнятного і непотрібного для сучасного українського суспільства. Однак, як зауважив В. Ленін у своїй праці «Про національну гордість великоросів», «право

на національну гордість заслуговують лише нації і держави, які мають силу себе утвердити...».

Сучасне суспільство потребує обґрунтування та нового підходу до процесу виховання національної гордості в української молоді, пошуку нових ефективних шляхів в існуючих соціально-економічних умовах, що ставить перед національною системою освіти нові вимоги у справі виховання молодого покоління. Саме на ці стратегічні завдання виховання звернуто увагу в низці програмних документів: Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепція громадянської освіти в Україні, Концепція національного виховання, Національна програма патріотичного виховання громадян, розвитку духовності та ін. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. визначено національний характер освіти. Увага звертається на втілення в життя української національної ідеї, на прагнення консолідації українського народу в українську політичну націю, котра співпрацює та перебуває в співдружності з усіма народами й державами. Тому освіта повинна бути спрямована на виховання громадянина України зі сформованим почуттям національної гордості за Батьківщину, котрий любить українську мову й культуру та з повагою ставиться до народних традицій.

Ще з часів античності набуває концептуального оформлення феномен гордості особистості за приналежність до свого народу, обґрунтовується ідея громадянства філософами-мислителями Сократом, Платоном, Аристотелем. Гуманісти епохи Відродження Н. Макіавеллі, Т. Мор, Т. Кампанелла, мислителі-просвітителі XVIII ст. А. Прістлі, Ж. Ж. Руссо, німецькі філософи Г. Гегель, Ф. Ніцше, фундатори української державності Т. Шевченко, М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра, а також вітчизняні педагоги К. Ушинський, А. Макаренко та В. Сухомлинський розглядали гордість за Батьківщину як невід'ємну інтегровану рису особистості.

Різноманітні теоретичні аспекти досліджуваної проблеми розробляли відомі науковці Г. Ващенко, С. Русова, М.Стельмахович та ін. Педагоги сучасності О. Вишневський, Т. Дем'янюк, Ю. Руденко, О. Савченко, Д. Тхоржевський та інші вивчають особливості впливу національних традицій на сформованість особистості. Різні аспекти феномена та особливості його формування на сучасному етапі в наукових дослідженнях проводять І. Бех, Д.Дорошенко, В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук, П. Косарєва та ін.

Аналіз проблеми засвідчує, що актуальним залишається питання формування почуття національної гордості, яка виступає стрижнем у становлені громадянина, оскільки без цієї інтегрованої якості особистість буде неповноцінна, з почуттям меншовартості і нездатна до плідної діяльності в інтересах держави. Виховувати національну гордість у підростаючого покоління потрібно при позитивному й толерантному ставленні до інших народів та національностей, пам'ятаючи, що несправедливе ставлення може призвести до національної зверхності та пихи.

Сучасне виховання, зокрема виховання національної гордості в особистості, має здійснюватися в умовах національного виховання. Адже, національна система виховання базується на фундаменті культури рідного народу минулих віків та сучасності, щонайліпше сприяє соціальному престижу, інтелектуальності, освіченості та інтелігентності як складових духовності особистості. Саме національне виховання забезпечує глибинне й різнобічне пізнання рідного народу, його історії, культури, духовності й на основі цього – пізнання кожним вихованцем самого себе, власного «Я» – реального, себе як індивідуальності і як частини своєї нації, а через неї – усього людства. В умовах сучасного навчального закладу першочерговим і визначальним завданням виступає формування громадянина, тобто особистості з розвинутою

національною ідентичністю, здатної гордитися своєю державою та національною приналежністю до свого народу, яка виконує свої громадянські обов'язки, активна в суспільному житті, захищає свої права, переконання, інтереси та в своїй поведінці керується демократичними принципами.

Аналітичний огляд феномена «національна гордість» потребує уточнення його характеристики, оскільки простежується неоднозначність його трактування й розуміння серед науковців у різні історичні періоди. Досить часто почуття національної гордості викликає в свідомості людей розуміння чи асоціацію приналежності особистості до величі та могутності держави й, насамперед, можливості бути конкурентоспроможним з іншими країнами і здатності протистояти, обороняти та відстоювати інтереси народу. Здійснюючи ретроспективний аналіз проблеми, варто відзначити, що національна гордість була властива потужним розвиненим державам у періоди їхнього золотого віку. У кожної держави були свої періоди злету й падіння, свої історичні помилки й досягнення. У кожного народу є власна національна гордість і в жодному разі не можна надавати перевагу одній нації над іншою. Саме тоді, коли народ вірить у власні духовні сили, має власну національну гордість, пишається своїм минулим, переймається теперішнім і бачить майбутнє, з'являється почуття впевненості в нації та поваги до неї. Національна гордість є першоджерелом творчої діяльності та натхнення, що живить благородність почуттів у зв'язку з досягненнями матеріальної і духовної культури власного народу, його національною самобутністю та всесвітньою загальнолюдською творчістю. Переживаючи та вболіваючи за певні історичні помилки й недоліки, факти, події та явища в історичному минулому та теперішньому свого народу, особистість зі сформованою національною гордістю не буде байдужою до інших людей, до суспільства й держави, до інших народів. Почуттю національної гордості відводиться визначальна функція мотивації формувати у членів спільноти, народу почуття постійної цілеспрямованості до національного самоствердження, національного саморозвитку, щоби відбутися як гідний та рівноправний партнер, посісти чільне місце серед провідних країн світу. Ідея національної гордості нерозривно пов'язана з національним відродженням і самовизначенням, національною незалежністю та соборністю, вона базується на вікових традиціях, звичаях, мові, мудрості народу, вірі в його майбутнє, добросусідстві з іншими народами, національній мужності та терпимості, національній гідності та честі, прагненні до знань та просвіти. На основі сформованого позитивного почуття власної гідності та гордості за власний народ, його історію, формується почуття національної гордості.

Перші спроби обґрунтувати науково-педагогічні засади виховання національної гордості молодого покоління здійснили корифеї вітчизняної педагогіки С. Русова та Г. Ващенко. Визначний педагог Григорій Ващенко зазначав, що необхідно виховувати в молоді патріотизм, здорову національну гордість, свідому національну гідність «без національної пихи й презирства до інших народів». Національна гордість у більшості сучасних досліджень виступає як достатній рівень самоповаги, усвідомлення власної цінності та цінності свого народу, що базується на адекватній самооцінці суб'єкта певної спільноти. Так, Т. Жеребило розглядає національну гордість як почуття, що лежить в основі соціально психологічного явища, у якому акумулюються: національна гідність; усвідомлення історичного внеску нації; висока оцінка власних національних культурних цінностей, зокрема рідної мови. В етнопсихологічному словнику В. Крисько подано таке трактування національної гордості: патріотичне почуття любові до своєї Батьківщини й народу, усвідомлення своєї приналежності до певної нації, що проявляється в розумінні спільності інтересів, національній культурі, мові й релігії. Це почуття за своїм значенням абсолютно протилежне шовінізму і проявляється в прагненні сприяти всесвітньому розвиткові національних традицій, мови, матеріальної та духовної культури; здатності давати відсіч тим, хто зазіхне на свободу та

незалежність нації, зневажливо ставиться до її культури та представників. Поняття близьке за значенням до патріотизму і любові до Батьківщини. Проте гіпертрофоване почуття може викликати ідеї шовінізму [8].

Гіпертрофія національної психіки (від гр. префікса hiper – надмірність, trofi – живлення, їжа) – перебільшене, надмірне почуття етнічності, що проявляється в агресивному ставленні до інших народностей. Однак варто зазначити, що ця риса невластива українству, оскільки вона проявляється в характері народів-загарбників, до яких українці неналежать [3]. Щодо поняття «гордість», то воно походить від латинського (superbia), означає сильне почуття (бажання) самоповаги, задоволення від власних перемог і здобутків чи певної соціальної групи, нації та держави. У свідомості багатьох людей поняття «гордість» і «гординя» взаємозалежні, інші ж уважають їх абсолютно розрізненими за значенням. Так, гординя – це один зі смертних гріхів, вона пов'язана з такими духовними вадами особистості, як заздрість, гнів та жадібність, тоді як гордість – це якість, притаманна особистості з почуттям власної гідності [11]. Інший стан національної психіки – атрофія, яка виникла в українського народу внаслідок панівної антиукраїнської політики Московської держави, переслідування й заборони національної культури в українському середовищі, манкурства та маргіналізації, що призвело до нівеляції національних рис. Тому нагально слід виховувати патріотизм, національну гордість у підростаючого покоління водночас із вимогою позитивного й толерантного ставлення до інших народів та національностей.

Саме поняття «національна гордість» містить у собі позитивні емоції, відображає позитивно високу адекватну національну самооцінку, самоповагу, почуття власної й національної гідності та базується на усвідомленні вагомості історичного внеску своєї нації в світовий духовно-культурний розвиток. Ставлення особистості до себе як до представника певної нації з розвинутою національною ідентичністю проявляється саме в почуттях національної гордості, національної гідності та самоповаги. Зберігаючи свою національну ідентичність, особистість продовжує життя нації, головною функцією якої виступає забезпечення гідного існування своїм співвітчизникам. Почуття національної гордості особистості за здобутки як свої, так і свого народу, проймається глибоким людським смислом, коли гордість за себе доповнюється почуттям радості та гордості за інших співвітчизників. Саме переживання радості, що виникає внаслідок максимальних духовно-моральних зусиль особистості з метою досягнути найвищого ступеня розвитку та самоактуалізації, посилює процес національного самоусвідомлення особистості та надає впевненості в свої сили, робить її більш милосердною та здатною до альтруїстичної поведінки.

Національна гордість – усвідомлення й переживання особистістю самої себе як представника певного народу в інтегрованій єдності морально-духовних характеристик нації, що базується на осмисленні, урахуванні їх впливу на світову культуру та переживанні радості за здобутки, і на ціннісному ставленні до себе й свого народу щодо вироблення позитивної адекватної національної самооцінки, котра формує систему гідних дій та відносин.

Це почуття перебуває в одному ряду з національною гідністю та честю. Категорія «честь» відображає диференційовану оцінку індивіда громадою, визнання його гідності, адже честь - це нагорода, що присуджується за чесноти» [6]. Честь – сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадській і особистій поведінці (незаплямована честь); повага, пошана, визнання кого, чого-небудь; те, що дає право на шану, повагу, визнання (гідний честі) [4, 647]. Серцевиною гідності особистості є її честь, тобто вірність певним етичним принципам, які становлять основу моральної самоповаги. В часи середньовіччя питання честі, гідності постає як перероджена соціальна гординя, яка стає предметом розбрату та приводом до

насильства та пограбування. Розглядаючи етику честі, спостерігаємо її суперечливий характер: суб'єкт честі завжди прагнув захистити її за умов зазіхання на неї та водночас це робилося на основі максималізму слави й величі, до якої він постійно прагнув (яскравим прикладом слугує воїнська честь). Це сприяло формуванню демонстративного типу особистості [2, 11].

Науковець І. Бех розглядає також гідність людини як одну із цінностей, як «усвідомлення і переживання особистістю самої себе в сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення» [2, 3]. На сьогодні етика гідності, а саме - процес виховання гідності як важливої складової людської культури, виключає прагнення до слави, величі та влади. Гідність – це відображення єдності суспільного визначення людини та суб'єктивного усвідомлення нею своєї суспільної та моральної значимості. У тлумачному словнику української мови подається таке тлумачення поняття «гідність» – сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості, честь, достойність, достоїнство, повагу, усвідомлення людиною своєї громадської ваги, громадського обов'язку, самоповаги. [4, 131]. Гідність, у першу чергу, потрібно розуміти як усвідомлення та відчуття власної цінності: як людини (людська гідність); як особистості (особиста гідність); як представника певної соціальної групи (професійна гідність); цінності спільноти (національна гідність) [5, 116]. Почуття власної гідності та її критерії визначалися в різні історичні періоди на основі різновиду об'єктивних параметрів, а саме: фізичних якостей особистості, соціального статусу та рівня матеріального благополуччя, суспільно-корисної праці, сукупності громадянських прав та свобод людини. Також вагомий вплив мають і суб'єктивні параметри: рівень моральності людини, її свобода, незалежність і відповідальність, розвиток волі та здатність до самовизначення, самовдосконалення й самореалізації.

Ю. Платонов зазначає, що важливим елементом психологічної специфіки особистості є національні почуття й настрої, а саме: прихильність до національних цінностей, надбань. Через усвідомлення власної гідності, особистість розуміє свою цінність, визначає свою значущість у суспільстві. Однією зі сфер прояву почуття власної гідності є національна гідність, зумовлена демократичними перетвореннями, що пов'язано зі значущістю особистості в різних сферах суспільного життя, пізнання особистістю своєї етно-індивідуальності, регуляції власної поведінки, відповідно до національного світогляду. Почуття національної гідності регулює дії та вчинки, що здійснюються на користь свого народу, при усвідомленні свого етнопоходження та значущості й корисності суспільної діяльності [10]. Для українського народу пріоритетні повага до своїх культурно-історичних цінностей, толерантність до інших культур, емоційність. Розвинене почуття національної гордості та гідності формують порядок дій та відносин у системі координат сучасного українського суспільства та спонукають до здійснення змін, насамперед таких: народ сам себе повинен поважати, якщо прагне до визнання й шанобливого ставлення з боку інших провідних держав світу; формувати національну свідомість українства, замінити втрачене впродовж віків почуття меншовартості на національну гордість народу; усвідомити та прийняти всю правдиву й складну історію нашого народу, спадкоємцями якого ми є; створити та утвердити новітню українську суспільно-політичну ідеологію; відображати в інформаційному просторі правдиве не лише трагічне, а й героїчне минуле й теперішнє українського народу, широко висвітлюючи щоденні досягнення і сподвижництво пересічних громадян на «шляху злагоди до процвітання».

Отже, на основі сформованого почуття національної гордості, гідності та честі, молоде покоління усвідомлює значущість та необхідність власного впливу на перебіг історії Української держави, вплив на її розвиток і розквіт, не байдужість, а вболівання за майбутнє, що так необхідно для становлення правової держави на світовій арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Бех І. Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання. – К., 2008. – Вип. 12. – С. 5-17.
3. Лозко Г. С. Етнодержавство. Філософсько-теоретичний вимір : курс лекцій / Г. С. Лозко. – Мандрівець, 2012. – 384 с.
4. Тлумачний словник української мови / укл. : Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. – Х. : Синтекс, 2002. – 672 с.
5. Черенко Н. В. Почуття власної гідності : критерії та показники / Н. В. Черенко ; Ін-т проблем виховання // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Вип. 12. – К., 2008. – С. 115-119.
6. Васильева Т. В. Комментарий к переводу Аристотеля «Эвдемона этика». Книга (III) / Т. В. Васильева // Вопросы философии. – 2002. – №1. – С. 161.
7. Крысько В. Г. Этническая психология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Г. Крысько – М. : Академия, 2002. – 320 с.
8. Крысько В. Г. Этнопсихологический словарь / В. Г. Крысько – М. : МПСИ , 1999. – 343 с.
9. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка [Текст] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.
10. Платонов Ю. П. Основы этнической психологии / Ю. П. Платонов – СПб. : Речь, 2003. – 452с.
11. Щербатых Ю. В. Психологический анализ понятия «грех гордыни» / Ю. В. Щербатых // Экономический кризис России: социально-экономический, правовой и гуманитарный аспекты // Материалы региональной межвузовской научно-практической конференции. – Воронеж : МГЭИ, 2009. – С. 376 – 379.

УДК 378.091.011.3-051:62/64

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ»

Титова Н.М., к. пед. н., доцент

НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті розкрито особливості національного виховання майбутніх учителів технологій у процесі викладання дисципліни «Інтелектуальна власність». Запропоновано використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання як засіб мотивації активної навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Ключові слова: національне виховання, учителя технологій, інтелектуальна власність.

Титова Н.М. ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПРИМЕРЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ»/ Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Украина.